

Erden Akbulut

1952'de İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi ve AÜ SBF mezunu. 1976'dan itibaren değişik yayınevlerinde çevirmen ve redaktör, süreli yayınlarda yazar ve redaktör olarak çalıştı. 1998'den beri Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı'nda (TÜSTAV) yönetici olarak çalışıyor. Yayımlanmış kitapları: *Komintern Belgelerinde Nâzım Hikmet* (TÜSTAV Yayınları, 2002), *1963-1965 TKP Belgelerinde İşçi-Demokrasi Hareketi ve TİP* (TÜSTAV Yayınları, 2003), *TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları* (TÜSTAV Yayınları, 2004), *1929 TKP Davası* (TÜSTAV Yayınları, 2005), *Milli Azadlık Savaşı Anıları* (TÜSTAV Yayınları, 2006), *Zeki Baştınar* (2. Baskı, Sosyal Tarih Yayınları, 2018), *Dr. Şefik Hüsnü Deymer* (Sosyal Tarih Yayınları, 2010), *TKP 1965 Tartışmaları Muhalefet Mektupları* (Sosyal Tarih Yayınları, 2011), *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)* (Mete Tunçay ile, İletişim Yayınları, 2016), *Beynelmilel İşçiler İttihadı* (Mete Tunçay ile, İletişim Yayınları, 2016), *Türkiye Komünist Partisi'nin Kuruluşu, 1919-1925* (Mete Tunçay ile, Yordam Kitap, 2020), *TKP MK Genel Sekreteri İsmail Bilen Belgelerle Yaşam Öyküsü* (Sosyal Tarih Yayınları, 2020).

Yayımlanmış çevirilerinden bazıları: *Komünist Enternasyonal (1919-1943)* (Yordam Kitap, 2016), *Bilinmeyen Devrim* (Ayrıntı Yayınları, 2017), *Komintern'in Seyyar Militanları* (Yordam Kitap, 2018), *İkinci Enternasyonal 1889-1923* (Yordam Kitap, 2020).

Erol Ülker

İşık Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi. 1999 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. 2003 yılında Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden, 2004 yılında Merkezi Avrupa Üniversitesi Milliyetçilik Çalışmaları Bölümü'nden yüksek lisans dereceleri aldı. 2013 yılında Şikago Üniversitesi Tarih Bölümü'nde doktora eğitimini tamamladı. Doktora çalışmalarını sürdürürken Ocak-Haziran 2010'da Paris'te École des Hautes Études en Sciences Sociales'de (EHESS) değişim öğrencisi olarak bulundu. 2015-2016'da Berlin merkezli Transregionale Studien-Europe in the Middle East-The Middle East in Europe (EUME) isimli program çerçevesinde bursiyer olarak doktora sonrası araştırmalarını sürdürdü. *Nations and Nationalism*, *European Journal of Turkish Studies*, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, *Nationalities Papers*, *Toplumsal Tarih*, *Kebikeç*, *Alternatif Politika* gibi dergilerde makaleleri yayımlandı. TÜSTAV'da yönetici olarak çalışan Erol Ülker'in başlıca akademik ilgi alanları arasında Osmanlı Türkiye siyasal ve sosyal tarihi, milliyetçilik, sosyalist ve komünist hareketler ve emek tarihi yer almaktadır. Yayımlanmış kitapları arasında: *Mütareke'nin İlk Yıllarında İstanbul'da Direniş ve Sol, 1918-1920* (Sosyal Tarih Yayınları, 2020), *Türkiye'nin Yakın Tarihi'nde Emek, Toplum ve Siyaset 1980-2002*, (Tayfın Mertan ile derleme, Sosyal Tarih Yayınları, 2022), *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Mesleki Temsil ve Sol* (Yordam Kitap, 2023) bulunmaktadır.

Erden Akbulut ile Erol Ülker'in ortak çalışmaları: *100 Yılın Ötesinde Ekim Devrimi ve Türkiye* (Sosyal Tarih Yayınları, 2020), *Haftı TKP ve THİF Genel Sekreteri Salih Hacıoğlu Belgelerle Yaşamöyküsü* (Sosyal Tarih Yayınları, 2020), *Türkiye Komünist Partisi'nin Bolşevikleşmesi 1925-1928* (Yordam Kitap, 2021), *Komintern, TKP ve Kürt İsyanları* (Yordam Kitap, 2022); *Türkiye Komünist Partisi'nin Bölünmesi 1928-1932* (Yordam Kitap, 2023).

Komintern Dönemi TKP Tarihi - 4
TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ'NDE
YENİ ARAYIŞLAR 1933 -1935

Erden Akbulut - Erol Ülker

Yordam Kitap: 463 • Türkiye Komünist Partisi'nde Yeni Arayışlar 1933 – 1935
Erden Akbulut - Erol Ülker • ISBN 978-605-172-709-7
Düzeltilme: Didem Gerçek • *Kapak ve İç Tasarım:* Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım:* Şubat 2025
© Erden Akbulut-Erol Ülker, 2025 © Yordam Kitap, 2025

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

Komintern Dönemi TKP Tarihi - 4
TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ'NDE
YENİ ARAYIŞLAR 1933 -1935

İçindekiler

Teşekkür	11
Sunuş	13

ÖN OKUMA PARÇALARI

1928-1934 arası TKP Faaliyet Raporu	23
İsmail Yoldaşın Raporu	27
Türkiye Komünist Partisi'ndeki Başarısızlık, Provokasyon ve Konspirasyon Hakkında Rapor	49
1932-1934 İzmir Vilayet Komitesi'nin Faaliyet Tarihçesi	55
1933'ten 1935'e Komintern	60
Komintern'in VI. Kongresinden Sonra KEYK ve Onun Yönetici Organları	60
Prezidyum	60
PolitSekretarya	60
II. Enternasyonal Kontrol Komisyonu (EKK)	63
III. Komintern'in 6. ile 7. Kongreleri Arasındaki Dönemde KEYK'nin Departman ve Alt Bölümleri	63
LenderSekretaryalar	63
Organizasyon (Teşkilatlanma) Departmanı (Parti İnşası Departmanı)	65
Kadro (Personel) Departmanı	65
Ajitasyon-Propaganda Departmanı	66
Uluslararası İlişkiler Departmanı (UİD-OMS)	67
Enformasyon Departmanı	68
Redaksiyon-Basım Departmanı (Redizdat)	68
KEYK Dergileri	68
Kadın Departmanı	70
Köyde Faaliyet Yürütme Departmanı	70
Tercüme Departmanı	70
Kooperatif Seksiyonu (Departmanı)	71
Bütçe Komisyonu	71
Uluslararası Örgütlerde KEYK Temsilciliği ve	

Bu Örgütlerin Yönetimi İçin KEYK Komisyonları KEYK Prezidyumunun 28 Eylül 1928 tarihli kararıyla belirlenmiştir. ...	72
Referentler/Danışmanlar	73
İdari İşler Departmanı	73
KEYK YURT DIŞI BÜROLARI	74
Batı Avrupa Bürosu (BAB-WEB)	74
Karayıpler Bürosu	74
Güney Amerika Bürosu	74
EĞİTİM KURUMLARI	75

BÖLÜM 1 DESANTRALİZASYON SONRASI İLK ÇALIŞMALAR VE 1 MAYIS

1933 Başlarındaki Faaliyetler	79
Dr. Şefik Hüsnü'nün Berlin'de Tutuklanması	95
TKP Üyelerine Mektup	111
1 Mayıs 1933	129

BÖLÜM 2 1933 TKP BURSA DAVASI VE MUHALEFETİN DAĞILMASI

Gazetelerde Tevkifat Haberleri	143
Tevkifatla İlgili Tanıklıklar	147
1933 TKP Bursa Davası	150
Muhalefetin Dağılması	157

BÖLÜM 3 DESANTRALİZASYONDA SONA DOĞRU

Dr. Şefik Hüsnü'nün Yeni Dönem Faaliyetleri	169
Cumhuriyet'in 10. Yılı Kutlamaları ve TKP	177
Af Kanunu Ertesi Toparlanma	188
TKP MK 1933 Plenumu	192
KEYK 13. Plenumu ve Dr. Şefik Hüsnü	199
Toprak/Tarım Programı Taslağı	212

BÖLÜM 4
TKP MK DIŞ BÜROSU GENİŞLETİLMİŞ
TOPLANTISINA DOĞRU

1934 Yılı İlk Yarısında Gönderilen Raporlar	223
Dış Büro Toplantısı Ön Hazırlıkları	243
Merkezî Tutuklama	249
<i>Kızıl İstanbul</i> , 1 Mayıs ve 1 Ağustos Bildirileri	257
Halim'in Hapishane'den Mektupları	269

BÖLÜM 5
TKP MK DIŞ BÜROSU GENİŞLETİLMİŞ
TOPLANTISI AĞUSTOS 1934

8 Ağustos 1934 Oturumu	277
9 Ağustos 1934 Oturumu	286
10 Ağustos 1934 Oturumu	294
Parti Faaliyeti Raporu Konusunda Karar	307
13 Ağustos 1934 Oturumu	312
17 Ağustos 1934 Oturumu	321
Ağustos 1934 Dış Büro Toplantılarından Sonra Merkez Komitesi	336

BÖLÜM 6
AĞUSTOS 1934 TOPLANTISI ERTESİ
PARTİ FAALİİYETİ

8 Şubat 1935 Milletvekili Seçimleri Bildirisi	341
Dede Ahmet'in Raporu	342
1934 Yılsonu Raporu	346

BÖLÜM 7
TKP MK DIŞ BÜROSU GENİŞLETİLMİŞ TOPLANTISI
EKİM-KASIM-ARALIK 1934

5 Ekim 1934 Oturumu	361
30 Kasım 1934 Oturumu	383
Aralık 1934 Oturumu	396

BÖLÜM 8
1935 YILI İLK YARISINDA PARTİ FAALİYETİ

Ocak 1935 Dış Büro Toplantısı	411
Türkiye Komünist Partisi Tüzüğü	414
Grupçuluk Kararı	420
Emin'in Tevkifat ve Hapishane Raporları ve Üretime Gönderilmesi	422
Türkiye Komünist Partisi Faaliyet Programı	434
TKP MK'nin KEYK'ye Mektubu	436
Reşat Fuat'ın Raporları	439
<i>Kızıl Samsun ve Kızıl İzmir Gazeteleri ve 1 Mayıs Bildirileri</i>	442
<i>Kızıl İstanbul Gazetesi</i>	452
1 Mayıs 1935 Broşürü	455
Harici Büro Mayıs 1935 Toplantısı	456
Komintern 7. Kongresi'ne Doğru TKP	459

BÖLÜM 9
TÜRKİYE KOMÜNİST GENÇLER BİRLİĞİ

EKLER

EK 1 - KEYK 13. PLENUMU	504
KEYK 13. Plenumu Tezleri	504
KEYK 13. Plenumu	508
EK 2 – Hücre ve Gördüğü İş	518
EK 3 - 1929 TKP Davası Raporları	529
EK 4 - KUTV	595
KRONOLOJİ Ocak 1933 – Ağustos 1935	617

TEŞEKKÜR

Bu alıőmamızda da;

RGASPI'deki belgelerin bulunması ve TÜSTAV'a kazandırılması çalışmaları konusunda Bilal Ően ve Atilla Balcıoğlu'na;

Eski Türkçe belgelerin transliterasyonu konusunda Yücel Demirel, Banu İőlet, Meral Bayülgen, Emel Seyhan Atasoy, Cemile Moralıoğlu Kesim'e;

Rusça belgelerin çevirisi konusunda Rüstem Aziz, Serdar Arıkan ve Aziz Seçilmiş'e;

Almanca belgelerin çevirisi konusunda Rüstem Aziz'e teşekkür ediyoruz.

Erden Akbulut - Erol lker

Sunuş

Komintern Dönemi TKP Tarihi üst-başlıklı çalışmamızın daha önce yayınladığımız ciltlerinde, öncelikle Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP), başlangıcını 1917'de Rusya'da gerçekleşen Ekim Devrimi'ne kadar geriye götürebileceğimiz, Şubat 1925'te Akaretler Kongresi'nde nihayete ulaşan kuruluş sürecini incelemiş, daha sonra TKP'nin Komintern politikalarına bağlı olarak Bolşevikleşmesini ele almıştık. Çalışmamızın ikinci cildinde, TKP'nin Bolşevikleşme sürecinin, örgütsel olarak Dış Büro-Merkez Komite geriliminde ifadesini bulan hizipleşmeye paralel bir şekilde ilerlediğini, üçüncü ciltte ise fraksiyonlaşma eğiliminin nasıl giderek Parti'nin fiilen bölünmesine yol açtığını incelemiştik. Ayrıca tüm bu gelişmeler yaşanırken TKP içindeki bölünmeyi aşmaya yönelik çabaların ortaya çıktığını da gördük. Örneğin, Şubat 1932'de Zeki Baştımâr'ın evinde yapılan TKP İkinci Aktif Konferansı'nda kimi muhalif unsurlar da yer almıştı. Ancak bu toplantının üzerinden henüz iki hafta geçmeden, orada seçilen yeni Merkez Komitesi'nin birçok üyesi, Komintern takviyecisi Grete ile birlikte tutuklandı. Yine 1932 yılında "1 Ağustos Beynelmilel Emperyalist Harbi ile Mücadele Günü" nedeniyle dağıtılan bildirilerin ardından gelen tutuklama dalgası, TKP'nin ilk desantralizasyon döneminin başlamasına yol açan sebepler arasındaydı.

Burada desantralizasyondan kasıt, uzun süredir hizipleşme ve polis baskısı gibi sebeplerle zayıflayan TKP örgütünün yeniden oluşturulması için ülke içinde merkezsizleştirilmesi, yani Merkez Komite'nin dağıtılarak reorganizasyon sürecinin ve genel olarak Parti'nin yönetim sorumluluğunun geçici olarak Dış Büro tarafından üstlenilmesidir. Desantralizasyon sürecinde Parti çalışmalarının nasıl ilerleyeceğine dair en genel çerçeve, Eylül 1932'de Dr. Şefik Hüsnü tarafından hazırlanan, çalışmamızın üçüncü cildinin sonunda yer verdiğimiz raporla çizilmiştir. Elbette yeni dönemin politik ve örgütsel yönelimlerine dair en önemli belge, Fahri'nin (Baytar Ali Cevdet) Parti üyelerine hitaben, "Türkiye Komünist Partisi Temsilcisi" imzasıyla kaleme aldığı oldukça kapsamlı mektuptur. Komintern PolitSekreterliği'ne 21 Mart 1933 tarihinde giren ve Doğu Sekreterliği'nin onayını alan bu belge âdeta bir çalışma programı görünümündedir. Söz konusu belge, bir yandan uluslararası konjonktürün ayrıntılı bir analizine, bu bağlamda Türkiye'nin iktisadî ve siyasî koşullarına ilişkin oldukça derinlikli çözümlere yer verirken, diğer yandan da gelecek dönemde TKP'nin

izlemesi gereken örgütlenme stratejileri hakkında saptamalarda bulunmakta, Parti militanlarına bu çerçevedeki faaliyetlerine ilişkin talimatlar sunmaktadır.

Fahri tarafından kaleme alınan bu mektuptaki tezlerin, Komintern 6. Kongre kararları ve bunun Türkiye'ye yansımalarıyla uyumlu olduğunu söylemek mümkün. Bilindiği gibi Komintern, 6. Kongre kararlarıyla, özellikle Buharin tarafından savunulan kapitalizmin göreceli bir istikrar döneminde olduğuna ilişkin tezleri reddederek, uluslararası devrim stratejisinde önemli bir dönüşüm gerçekleştirmişti. Çalışmamızın önceki, yani üçüncü cildinde, 6. Kongre'de "sınıfa karşı sınıf" yöneliminin hâkim hale geldiğini vurgulamıştık. Hatırlanacağı üzere, Komintern'in benimsediği bu yönelimin TKP açısından karşılığı "Kahrolsun Kemalist diktatörlük" sloganında ifade bulmuştu. Bir başka deyişle, önceki dönemlerde Kemalist hükümete verilen eleştirel destek, 6. Kongre'den sonra yerini Kemalist rejime karşı mücadele vurgusuna bırakmıştı. Bu çerçevede TKP üyelerine mektubun hemen başında, 6. Kongre'de kabul edilen göreceli istikrar döneminin son bulduğu tezi tekrarlanmakta ve KEYK 12. Plenum Tezleri'ne atıfla "sınıflar arasında ve devletler arasında yeni bir büyük çatışmalar devrine, yeni bir devrimler ve savaşlar devrine" geçilmekte olduğu vurgulanmaktadır. Kemalistler bir yandan SSCB ile iyi ilişkilerden faydalanmakta, diğer yandan faşist İtalya da dâhil olmak üzere emperyalist güçlerle temasa geçerek bunlar arasındaki çelişkileri kendi lehlerine kullanmaya çalışmaktadır. Komünistler, Kemalistlerin anti-emperyalist ve emperyalist güçler arasındaki manevralarını deşifre ederek, aslında emperyalizmle uzlaşma sürecinde olan mevcut rejime karşı, gerici unsurlarla aynı saflara düşmeden mücadele etmek ve bunun için emekçi kitleleri mobilize etmekle yükümlüdür.

Talimat mektuba göre 1929'dan sonra krizden çıkmak ve endüstriyel gelişmeyi hızlandırmak için emek sömürsünü hiç olmadığı kadar yoğunlaştıran Kemalist politikalar nedeniyle, gerek şehirde, gerekse kırsalda sınıf mücadeleleri keskinleşmektedir. Bu koşullar altında komünistler sınıf mücadelesine yön verebilmek için daha kararlı davranmalı, bir yandan Kemalist sendikalara girip buralarda çalışmalı, diğer yandan da işçileri kitlesel devrimci sendikalar kurmaya çağırmalıdır. İşsizler ve genç işçiler arasında faaliyet gösterilmeli, Kemalistlerin en zayıf noktasını oluşturan köylüler arasında kitle çalışması yürütülmelidir. Köylülerin kendiliğinden gelişen her kitle hareketiyle, toprak ve özgürlük mücadelesiyle ilişki kurulmalı, bu tür çabalar özellikle İzmir, Ankara, Trakya ve Adana bölgelerinde yoğunlaştırılmalıdır.

Desantralizasyon konusu talimat mektupta, ismi konmadan, Parti'nin yeniden yapılandırılması ve yerel örgütlenmelerin güçlendirilmesine ilişkin bir bahis olarak ayrı bir alt-başlık altında ele alınmıştır. Parti'nin güçlenebilmesi için yerel örgütlerin, belli başlı yerel merkezlerdeki yerel birimlerin çoğaltılması ve etkinliklerinin artırılması gerekmektedir. Yerel birimler özellikle işyerlerinde örgütlenmeli ve en ileri, etkili işçiler arasından seçilmiş militanları bir araya ge-

tirebilmelidir. Yerel parti birimleri bağımsız inisiyatifler geliştirebilmeli, bunlar parti merkeziyle bağları zayıfladığında ya da koptuğunda dahi çalışmalarını bağımsız yürütebilmelidir. Faaliyet yürütürken parti birimleri gizli kalmalı, ancak bunu yaparken sendikalar, dayanışma sandıkları, kültür dernekleri gibi yasal ve yarı-yasal mücadele araçları etkili bir şekilde kullanılmalı, Parti faaliyetleri sıradan işçi ve köylülerin kavrayabileceği basit bir dil kullanan merkezi ve yerel yayınlarla desteklenmelidir.

Görüldüğü gibi Fahri tarafından kaleme alınan talimat mektupta desantralizasyon terimi doğrudan kullanılmaz, ancak bahsi geçen yeniden örgütlenme modeli desantralizasyonun hayata nasıl geçirileceğine ilişkin bir kılavuza işaret eder. Dr. Şefik Hüsnü, elinizdeki cildin “Ön Okumalar” kısmında, 1932-1934 dönemine ilişkin bölümünü yayımladığımız geniş raporunda, desantralizasyon siyasetinin Komintern Yürütme Kurulu’nun desteğine sahip olduğunu ima eder. Dış Büro’nun, provokasyonlara kapılmış kimi parti örgütlerini dağıttığı, kimi bölge örgütlerine doğrudan yöneticiler gönderdiği bir süreçtir söz konusu olan. Gerçekten 1932 yılı sonu ve 1933 yılı başlarında, kimi komünist kadroların Parti örgütüne kılavuzluk etmek amacıyla Türkiye’ye gönderildiğini görüyoruz. Bunlar arasında Can (Eczacı Vasıf) İstanbul örgütünü yönetmekle görevlendirilirken KUTV’de eğitim görmüş kadroların taşra örgütlerine gönderildiği anlaşılıyor. Örneğin bunlar arasından Hamit, TKP faaliyetleri açısından önemli bir merkez olan İzmir’de görevlendirilmiştir.

Ancak elimizdeki rapor ve mektuplar, desantralizasyona eşlik etmesi öngörülen reorganizasyonun, sorunsuz işleyen bir süreç olmaktan uzak olduğunu gösteriyor. Dr. Şefik Hüsnü, Şubat 1933’te, daha önce İstanbul’a ulaşan dört komünistin kendilerine verilen talimatları gizlediklerini ve yanlış aktardıklarını, bunlardan yalnızca birinin kendisinden talep edildiği üzere Zonguldak’a gittiyse de burada iş bulamayarak İstanbul’a geri döndüğünü yazar. Dr. Şefik Hüsnü, kısa süre sonra Fahri’ye yazdığı mektupta, KUTV’den gönderilen kadroların verilen görevleri yerine getirmekte yetersiz kaldıklarını tekrar eder ve bunların kendilerini adeta merkez komitesi yerine koyduklarını belirtir. Direktiflere uygun çalışmalar, ancak Eczacı Vasıf’ın Ocak 1933’te İstanbul’a varmasıyla birlikte başlayabilmiştir. Şefik Hüsnü yukarıda değindiğimiz 1934 tarihli geniş raporundaysa, geriye dönük olarak, KEYK’nin TKP üyelerine gönderdiği direktiflerin, taşra örgütleri arasındaki bağların zayıflığı ve bunların Dış Büro ile kopukluğu nedeniyle yeterince yaygınlaştırılmadığı değerlendirmesini yapar. Dolayısıyla Dış Büro’nun desantralizasyon siyasetinden umduğu verimi alamadığının (ya da alamayabileceğinin), henüz sürecin çok başlarında ortaya çıktığını söylemek mümkün.

TKP, muhalefetle ve yeniden yapılanma süreçleriyle meşgul olduğu sıralarda Almanya’da Naziler iktidara gelmiş, 27 Şubat 1933 tarihindeki Reichstag yangını bahanesiyle komünistlere karşı büyük bir tasfiye başlamıştır. 1928’de KEYK

üyeyi seçilen Dr. Şefik Hüsnü, bu esnada Berlin'de bulunmaktadır. 1930 yılından beri KEYK Batı Avrupa Bürosu (WEB) üyesi olarak çalışmakta ve aynı zamanda Georgi Dimitrov başkanlığında, bir dönem uluslararası sekreterliğini de üstlendiği Anti-Emperyalist Liga'da görev yapmaktadır. Tam da Komintern açısından bu önemli konumu nedeniyle Alman polisi tarafından 22 Mart 1933'te tutuklanır. Bir süre Alexandrepaltz'daki polis merkezinde tecrit edilerek sorguya alınır. Dr. Şefik Hüsnü, çarpıcı bir şekilde tam da Komintern bünyesindeki faaliyetleri nedeniyle tutuklanmış, ancak tüm baskılara rağmen polis tarafından aranan Ferdi isimli kişi olduğu ve Dimitrov'la çalıştığı iddialarını (ve gerçeğini) tutarlı bir şekilde reddetmiştir. Yine de pek çok komünist ve sosyal demokrat için toplama kamplarına gönderilmeden önceki son durak olan Spandau Hapishanesi'ne nakledilmiş, ancak MOPR tarafından görevlendirilen ve eşinin bulunduğu avukatların çabalarıyla Alexanderplatz'daki tutukevine geri yollanmıştır. Sonrasında Almanya'yı üç gün içinde terk etmek koşuluyla Temmuz ayında serbest bırakılır, Varşova üzerinden önce Paris'e, oradan da Kasım 1933'te ulaşacağı Moskova'ya hareket eder, orada Aralık 1933'te toplanan KEYK 13. Plenumu'na katılarak kapsamlı bir konuşma yapar.

Nazilerin Almanya'da iktidarı almasının üzerinden henüz bir yıl dahi geçmeden düzenlenen 13. Plenum toplantısında faşizmin yükselişi ve anti-faşist mücadele konusunda ortaya konan tezlerin Komintern 6. Kongre kararlarından önemli bir sapma göstermediğini söylemek mümkün. TKP tarafından Türkçeye çevrilerek yayımlanan, bizim de kısmen EK-1'de yer verdiğimiz KEYK 13. Plenumu tezleri, faşizmin yükselişini mali sermayenin burjuva demokrasisi dolayısıyla yönetme erkini zayıflatan iktisadi krize atıfla açıklamaya devam etmektedir:

Faşizm, malî sermayenin en mürteci, en milliyetperver ve en emperyalist unsurlarının açık bir tethişçi diktatürasıdır. Faşizm, şaşırmış köylülüğe, esnafa, müstahrimine, memurine ve bilhassa büyük şehirlerin sınıf ve mevkilerini kaybetmiş yani düşmüş unsurlarına hitap ederek küçük burjuvazi arasında, inhisarcı sermayeye, bir kütle temeli teminine oğraşmakta ve aynı zamanda amele sınıfı arasında nüfuzunu artırmağa çalışmaktadır.

Faşizmle mücadele konusunda tereddütle hareket eden sosyalistlerin ve sosyal demokratların siyasi yönelimleriyle Nazizme zemin hazırladığı, bunlarla ortak hareket etmenin olanaksızlığı ve faşizme karşı tek alternatifin Sovyet iktidarı olduğu vurgulanmıştır.

Dr. Şefik Hüsnü Plenum'a, 20 Aralık tarihli oturumda, Türkiye'yi merkeze alan oldukça uzun bir konuşmayla katkıda bulunur. Genel konjonktür hakkındaki tespitlerle başladığı konuşmada, Komintern'e ait kapitalist istikrarın son bulunduğu ve yeni bir devrimler çağına girildiğine dair tezlerin son dönemdeki gelişmelerce doğruladığını belirtir. Daha sonra sözü bir noktada Türkiye'ye getirerek Kemalizm ve faşizm ilişkisini tartışmaya açar. Bu konuda öne çıkardığı en

önemli saptamalardan biri, dünya ekonomik krizi nedeniyle köylülüğün ve küçük burjuvazinin geniş kesimlerinin iflasa sürüklenmesi, bu sebeple “Kemalist diktatörlüğün” sosyal tabanının büyük ölçüde daralmış olmasıdır. “Kemalist parti” bu koşullarda bir yandan, krizin olumsuz etkilerini giderme bahanesiyle, devletleştirme ve gümrük korumacılığı gibi tedbirleri kullanarak, iktisadî gücünü artırmaya girişmiştir. Ancak diğer yandan yeni iktisadî politikaların yükünü emekçilere, yoksul vergi mükelleflerine ve geniş tüketici kitlelere yükleyerek toplumsal desteğini zayıflatmıştır. Kemalist hükümet böyle bir konjonktürde iktisadî politikalarını ve iktidarlarını ancak “korkunç bir terör rejimini sürdürerek” dayatabilmektedir. 1925’ten beri süregelen açık diktatörlük, faşist ülkelerde yürürlükte olan şiddet yöntemlerine sık sık başvurmuşsa da TKP, Sovyetler Birliği ile dostane ilişkiler yürütmekte olan ve bir dönem emekçi kitleleri anti-empyralist bir mücadele için seferber etmeyi başaran bu rejimi faşizm olarak nitelendirmekten kaçınmıştır. Üstelik bu rejim faşist ülkelerdeki türde bir özel milis gücünden ve küçük burjuvazinin geniş desteğinden yoksundur. Yine de Dr. Şefik Hüsnü özellikle 1927’den sonra Kemalistlerin faşizme atfedilen birtakım eğilimler sergilemeye başladığını ilave eder. Komünistlere, işçilerin her türlü siyasi ve mesleki örgütlerine karşı takınılan sert tutum, aydınlar arasında ısrarla yayılmaya çalışılan milliyetçi ideoloji, sosyal sınıf farklılıklarını reddeden korporatizmin ve mesleki temsilin yüceltilmesi gibi eğilimleri Kemalizm ile faşizm arasındaki çizgiyi belirsizleştirdiğini ima eder Dr. Şefik Hüsnü.

İlginç bir şekilde gerek yukarıda özetlediğimiz talimat-mektupta Baytar Ali Cevdet (Fahri) gerekse Plenum konuşmasında Dr. Şefik Hüsnü (Ferdî) Kemalist rejimin ideolojik yönelimlerini tartışırken, Vedat Nedim ve Şevket Süreyya gibi eski TKP liderlerinin öncülüğünü yaptığı *Kadro* dergisine özel bir ehemmiyet vermektedir. Fahri, Kemalistlerin devletçiliği ön plana çıkararak “Türkiye’nin sınıfsız bir toplum olduğu” tezini vurguladığını, böylece proletarya ve köylülük üzerinde ideolojik bir tahakküm kurmayı amaçladıklarını, dolayısıyla devletçiliğin Kemalistlerin yürüttüğü ideolojik mücadelenin bir parçası olduğunu belirtir. “Devletçilik konusunda seslerini en çok yükseltenler” ise, “*Kadro*’ dergisi etrafından toplanmış Şevket Süreyya, Vedat Nedim ve şürekası gibi komünizm döneçleridir”. Dr. Şefik Hüsnü, Fahri gibi *Kadro*’nun Kemalizme ideolojik bir içerik kazandırma çabası olduğuna işaret eder, bir adım ileriye giderek temel olarak iktisadi devletçiliğe dayanan milliyetçi ideolojiye, Kemalizmin faşizme yakınsadığı bir bağlamın ifadesi olarak atıfta bulunur.

Dr. Şefik Hüsnü’nün Berlin’de tutuklu olduğu sıralarda Türkiye’de komünistlere yönelik tevkifatlar ve yargılamalar hız kesmeden devam etmektedir. Mart 1933’te Bursa’dan bir grup komünistle birlikte Nâzım Hikmet de tutuklanır, Kasım ayında 25 komünist için TKP Bursa Davası başlar. Nisan ayında başlayan 1 Mayıs hazırlıkları esnasında ve Mayıs ayı boyunca İstanbul’un yanı sıra İzmir ve Eskişehir’de de tutuklamalar gerçekleşir ki bunlar arasında KUTV’den

gelen partililer de yer almaktadır. İlginç bir şekilde TKP muhalefeti özellikle 1933 Bursa Davası'yla ilgili tevkifatlar nedeniyle dağılma sürecine girer. Nâzım Hikmet dışında muhalefetin önde gelen temsilcilerinden Hamdi Şamilov ve Mussolini Ahmet de tutuklanmış, ancak davaya dâhil edilmeyerek serbest bırakılmıştır. Öte yandan muhalefetin örgütlenme sorumlusu olan Tufan, Ağustos 1932'de tutuklandıktan sonra 1933 yılı başlarında serbest bırakılmıştır. Tufan serbest kaldıktan sonra Moskova'ya giderek muhalefetle ilişkileri dolayısıyla Komintern'e özeleştiri verir. Bu konuda Doğu Sekreterliği'ne yaptığı 24 Haziran 1933 tarihli başvuruda, Türkiye'deki sol muhalefete katılımının büyük bir hata olduğunu vurgular. Tufan muhalefette olduğu dönemde bile "1917 Devrimi'nin sosyalist özünü" reddetmekte olan Troçkizme karşı olduğunu, "her zaman sosyalizmi başarıyla kuran, proletaryanın tek ülkesi olan SSCB'nin savunulmasına katılmamız gerektiğinin propagandasını" yaptığının altını çizer. Ancak Parti Troçkizmle mücadelenin "tek ve biricik organıdır", dolayısıyla Tufan muhalefete geçerek parti disiplini konusunda bilinçsizce tutum aldığını, objektif olarak Troçkizme kaydığını kabul eder. Tufan'a göre bu, kendisinin en büyük hatasıdır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı bir şekilde üzerinde durulacağı gibi, muhalefetin lideri konumundaki Nâzım Hikmet Ağustos 1934'te, Bursa Davası neticesinde kendini mahkûm eden mahkeme kararını temyiz ederek cezaevinden çıktığında, muhalefetin büyük ölçüde dağıldığı gerçeğiyle karşılaşır. Aynı zamanda, bir anlamda TKP içindeki bölünmelere de cevaben geliştirilmiş olan desantralizasyon siyaseti de önemini yitirmeye başlar. Dr. Şefik Hüsnü, henüz 26 Eylül'de Paris'ten Komintern'e gönderdiği bir mektupta, Türkiye ile bağlantı kurmakta çekilen zorluklardan ve ülke içinde merkezsiz kalan Parti'nin dağılma aşamasına geldiğini vurgulayarak yeni bir kolektif yönetimin kurulması, TKP 1929 Davası'ndan mahkûm olan MK üyelerinin de cezalarını tamamlayarak özgürlüklerine kavuşmalarının ardından bu amaçla en geç Kasım ayı içinde sınırlı bir konferans toplanması gereğinden bahseder. Nitekim 24 Kasım 1933'te İstanbul'da, desantralizasyon döneminin sonuna geldiğine işaret eden bir TKP MK Plenum toplantısı düzenlenir.

Söz konusu toplantıya sekiz kişilik bir katılım gerçekleşmiştir. Bunlar arasında göze çarpanlardan biri, 1932 yargılamasından Reşat Fuat ile birlikte be-
raat eden MK üyelerinden Zeki Baştımar'dır. Bu davadan mahkûm olanların da Cumhuriyet'in 10. yılı vesilesiyle ilan edilen aftan yararlanarak serbest bırakıldığı vurgulanmalıdır. 1929 TKP Davası'nda mahkûm olup cezalarını tamamlayarak serbest kalan Dr. Hikmet (Kıvılcımlı), Aziz (Hüsamettin Özdoğu), İsmail (Marat) de toplantıya katılanlar arasındadır. Desantralizasyon döneminde TKP'yi yönetmek üzere Türkiye'ye sekreter olarak gönderilen Can'ın (Eczacı Vasıf) yanı sıra KUTV'de eğitimde bulunduktan sonra taşra örgütlerinin reorganizasyonu için gönderilen Mehmet (Boz Mehmet -Feridof), Sıdika (Semiha) ve Dede Ahmet (Fırıncı) de toplantıya iştirak etmiştir. Burada alınan önemli karar-

lardan biri, Komintern Siyasi Komisyonu'na, desantralizasyon kararının gözden geçirilerek, Türkiye'de yeni bir merkezin faaliyete geçmesine yönelik bir öneri sunmaktır. Bu karar önerisi üzerine Komintern Siyasi Bürosu, "MK'nin, diğer MK üyelerinin özgürlüğüne kavuşmasına kadar parti faaliyetini yöneten, Can [Eczacı Vasıf], Feridof [Boz Mehmet] ve Zeki'den [Baştımar] oluşan Politbüro'yu geçici olarak görevde bırakma kararını" onaylar. Yani Türkiye'deki merkez bu aşamada 3 kişilik bir Politbüro ve bunların da dâhil olduğu 8 kişilik bir MK'den oluşmaktadır.

Desantralizasyon siyasetinin yürürlükten kaldırılmasının ardından TKP'nin "yurtdışı konferansı sayılmalıdır" ibaresiyle anılan ilk Dış Büro toplantısı 14 Şubat 1934'te Moskova'da toplanır. Dış Büro'dan Dr. Şefik Hüsnü ve Baytar Ali Cevdet'in yanı sıra Türkiye'den gelen MK üyeleri Reşat Fuat, Zeki Baştımar, Dede Ahmet Fırıncı, Komintern Doğu Sekreterliği'nden Miller ve Kotelnikov, 1932 Defterdar Konferansı sırasında Komintern destekçisi olarak Türkiye'de bulunan Grete de bu toplantıda yer alır. Burada alınan kararlar 8-13 Mart 1934'te gerçekleşen TKP Dış Büro toplantısına, tüm bu isimler yanında Türkiye'den gelen İsmail ve Hüsamettin de katılmıştır. Bu toplantıda görüşülen en önemli konulardan biri, Doğu Sekreterliği'ne sunulmak üzere hazırlanan 66 kişilik bir "kara liste"dir. "Troçkist-polis muhalefeti" ile bağlantılı Hamdi Şamilov ve Musolini Ahmet'ten eski muhalif yeni Kadrocu Vedat Nedim ve Şevket Süreyya'ya, ajanprovokatörlerden ihbarcı ve jurnalcilere farklı kesimlerin yer aldığı bu listenin sürekli olarak parti basınında ilan edilmesine, yani teşhir edilmesine karar verilir. Ek olarak, 45 kişinin daha Parti'den ihraç edilmesine dair bir karar alınır. Her iki liste Ağustos 1934'te gerçekleşen Genişletilmiş Dış Büro toplantısının 13 Ağustos tarihli oturumunda yeniden gündeme gelerek onaylanır ve listeler üzerine nihai tartışma Ekim 1934 Dış Büro toplantısında tamamlanır.

Ağustos 1934 tarihli Genişletilmiş Dış Büro toplantısının son gününde gündeme gelen bir başka önemli konu grupçuluktur. Dr. Şefik Hüsnü bu oturumda, 1927 yılında oportünist bir karakteri olan MK'ye (özellikle Vedat Nedim ve Şevket Süreyya kastediliyor) karşı mücadeleden sonra ortaya çıkan gruplaşma eğiliminden bahseder. Burada söz konusu olan, bir yanda Halim (Hasan Âli), Fahri (Baytar Ali Cevdet) ve Dr. Hikmet, diğer yanda İsmail (Marat) ve Aziz'in (Hüsamettin Özdoğu) temsil ettiği yönelimler arasındaki mücadeledir. Dr. Şefik Hüsnü, bu tür gruplaşmaların normal olduğunu ima eder, "Fırka rehberliği içerisinde grupçuluk yapılamayacağı hususu doğru olamaz" diyerek bu doğrultuda, yani grupların mevcut olduğunun altını çizen bir karar alınması gerektiğine işaret eder. Aksi halde istenmeyen sonuçlar doğabilecek, mücadeleye kazanılması gereken grup üyeleri muhalif cereyanlara kapılabilecektir ki kastedilen, Parti'nin fiilen ikiye bölünmesine sebep olan ve Troçkist olarak da nitelendirilen sol muhalefettir. Marat ve Aziz'in isimlerinin sol muhalefetin doğmasına karıştırılmış olması bu çerçevede değerlendirilmektedir. Dolayısıyla TKP içinde gruplaşma-

ların olabileceğinin teyit edilmesi, bir anlamda Parti'den nihai kopuşları engellemeyi amaçlayan bir önlem olarak da düşünülebilir. Ocak 1935 tarihli Dış Büro toplantısında alınan “Grupçuluk Kararı,” “oportünist, polisçi, provokasyoncu” muhalefetin ortaya çıkarken, parti içi çekişmelerden faydalandığını özellikle vurgulamıştır. Tarafların aksi iddialarına karşın, TKP içinde faaliyet gösteren söz konusu gruplar arasındaki problemlerin ilkesel olmaktan ziyade kişisel anlaşmazlıklardan ve dargınlıklardan kaynaklandığı belirtilmiştir: “Dış Büro partiyeye büyük zararlar veren, partiyeyi zayıflatan ve burjuvaziyi sevindiren bu ilkesiz savaştaki her iki tarafı da suçlu bulmaktadır. Bu yoldaşlar suçlarını kabul ettiğine göre ve bu, partinin güçlenmesi yönünde önemli bir adım olduğu için, her iki tarafın da bunu pratikte kanıtlamalarının, kendilerine görev olarak verilmesine karar verir.”

Ocak 1935 tarihli Dış Büro toplantısının, Anastas'ın (Hüsamettin, Aziz) memleketteki teşkilât sorunlarıyla ilgili raporunu değerlendirerek aldığı karar da dâhil olmak üzere TKP örgütlenmesi açısından oldukça mühim sonuçları olduğu anlaşılıyor. Yukarıda bahsedilen Grupçuluk Kararı dışında, Parti'nin üyelik kriterlerini, hücre örgütlenmelerini, yerel ve merkezî organları ile bunlar arasındaki ilişkileri ve en genel anlamda örgütün işleyiş tarzını, kitle örgütleri içindeki faaliyetlerinin niteliğini tanımlayan Türkiye Komünist Partisi Tüzüğü de bu açıdan önemli bir belge mahiyetindedir. TKP'nin yeni faaliyet programı ise, tüzük ve grupçuluk kararlarının alındığı 9 Ocak 1935 tarihli toplantıdan kısa bir süre sonra, 31 Ocak 1935'te kabul edilerek, 1936 yılında KEYK tarafından onaylanır. Ancak dünya ölçeğinde komünist hareketin siyasal yönelimlerinde büyük bir kırılma anlamına gelecek Komintern 7. Kongresi'nin TKP açısından çok daha belirleyici sonuçları olur. Desantralizasyon bu defa TKP'nin içsel dinamiklerinden ziyade Komintern'in uluslararası bağlamda faşizmin yükselişine karşı geliştirdiği siyasal stratejiden kaynaklanmaktadır. Bu konuyu çalışmamızın beşinci (ve son) cildinde ele alacağız.

ÖN OKUMA PARÇALARI

1928-1934 arası TKP Faaliyet Raporu¹

Provokasyonlara karşı mücadele ve Parti'nin yönetici kadrolarının incelenmesi dönemi

Yinelenen bu provokasyonlar ve Parti'nin aktif kadroları içinde arkasında bıraktığı yıkımlar, Parti Dış Bürosu'nda haklı olarak büyük bir kaygıya yol açtı. Parti Dış Bürosu, bir yandan durumun özenle incelenmesi ve Parti kadrolarının alçak unsurlardan ve açığa çıkmış provokatörlerden temizlenmesi, diğer yandan provokasyona karşı acımasız bir mücadele başlatılması gereğine inanıyordu. Komintern Yürütme Kurulu'nun tavsiyelerini dinleyen ve onun tarafından desteklenen Parti Dış Bürosu, bir desantralizasyon siyaseti uygulamaya, daha sağlıklı bir temelde yeniden oluşturmak üzere provokasyonlara bulaşmış kimi örgütleri dağıtmaya ve belli başlı bölgelere, birbirlerinden bağımsız olarak, doğrudan Dış Büro'nun yönlendirmesi altında yönetmek üzere siyasal yönlendiriciler göndermeye karar verdi. 1932 sonlarında, bu kararlara uygun olarak yeniden oluşturulmuş olan Parti, siyasal alanda kavga konumunu yeniden alabiliyor ve yığınlarla bağını yeniden oluşturuyordu. Ancak Parti'nin faaliyeti, taşra örgütleri yönetimleri arasında bağların kopukluğu nedeniyle uyumlu bir biçimde gelişmiyordu.

Bu kararların açıklanmasında Parti'ye kılavuzluk etmek üzere, Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi, Parti üyelerine yeni bir mektup göndererek, 1933 başlarında Türkiye'deki durumun bir tablosunu çizdi ve Parti faaliyetinin değişik alanlarındaki en ivedi ödevlerini gösterdi. Bu mektubun çok geniş bir özeti Parti basınında yayımlandı. Ne yazık ki taşra örgütleri arasında ve bu örgütlerin çoğu ile Dış Büro arasında bağlantı kopukluğu nedeniyle, bu direktifler, bu değerli tavsiyeler, Parti üyelerinin çok küçük bir bölümüne ulaşabildi.

Desantralizasyon önlemi, genel olarak iyi sonuç vermedi; şu anlamda ki, kendi başlarına bırakılan bölge örgütleri, gelişme yerine, adım adım yıkıma uğradı ve hatta kimileri siyasal olarak yaşamaz oldu ve yığınlardan tümüyle koptu. Buna karşılık İstanbul ve Samsun örgütleri belli bir ilerleme sağladı ve hatta İstanbul parti komitesi diğer bölgelerden birkaçı bakımından bir iç merkez rolü oynar hale geldi. Zira bu bölgelerin yönlendiricileri, doğrudan bir yönetim ol-

---

1 Dr. Şefik Hüsnü'nün Komintern'den yetki alarak Moskova'dan gelip Vedat Nedim sekreterliğindeki Merkez Komitesi'ne karşı bizzat yürüttüğü çalışmalarla noktalanın Viyana Konferansı döneminin ardından, 1928-1934 arası TKP'nin faaliyetleriyle ilgili olarak 20 Mayıs 1934'te sunduğu raporun 1932-1934 arası döneme ilişkin bölümünü sunuyoruz; raporun 1928-1932 arası döneme ilişkin bölümünü 3. cildin Ön Okuma Parçaları arasında vermiştik. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 35, Klasör No: 6_6, Belge No: 259-277 [Fransızca]. Tarih, aynı CD ve klasörde bulunan Rusça çevirisinde vardır, Belge No: 278.

maksızın sürekli bir faaliyet yürütmeye güçlerinin yetmediğini itiraf ettiler. Bu siyasal zayıflığa rağmen, şu noktanın altını çizmek gerekir ki, Parti kadrolarının provokatörlerden temizlenmesiyle ilgili olarak, bu önlemler elle tutulur olumlu sonuçlar verdi. Mart 1932 ile Mart 1933 arası dönemde Parti'nin kayıpları bir önceki döneme göre ölçülemez derecede daha düşüktü. Ve hatta Mayıs 1933'te iyi bir kampanya yürütmüş İstanbul gibi bölgelerde, en sorumlu militanlar, her zamanki gibi yapılan tutuklamaları atlatmayı ve çalışmaya devam etmeyi başardılar.

Partinin desantralizasyonundan, koşulların dayatmasıyla Parti'nin merkez organının yayımının askıya alınmasından kaynaklanan, ülke içinde Parti'nin eylemlerinde birliklilik eksikliği ve Parti Dış Bürosu'nun o sıralar içinde bulunduğu zorluklar göz önünde bulundurulduğunda, Parti, Almanya'da faşist çetelerin iktidarı alması ve 1933 ilkbaharının gergin uluslararası ortamına damgasını vuran SSCB'ye karşı muazzam ölçüde artan emperyalist saldırganlık tehlikesi karşısında uygun tepkiyi gösteremedi. Kemalist partinin ve onun hükümetinin Fransız emperyalizmine ve onun Balkanlardaki uydularına yönelmesine ve bu dış politikanın gerektirdiği ekonomik politika değişikliklerine (gümrük duvarlarının, ithalât kotalarının gevşetilmesi, tutarlı devletçilikten uzaklaşma, kamu borçlarıyla ilgili yeni antlaşmalar, vb.) karşı da kamuoyu önünde gerekli tutumu alamadı. Londra Konferansı ve saldırgan tanımı antlaşmasının imzalanması konuları Parti tarafından zar zor yorumlanabildi².

Bu çeşitli olaylar karşısında Parti'nin tutumunu yansıtan ve bastırılıp emekçi kamuoyuna sunulmuş sadece iki belge vardır. Bunlar, 1 Mayıs 1933 arifesinde dağıtılmış illegal bildiri ve Parti'nin burjuva cumhuriyetinin ilan edilmesinin 10. yıldönümü vesilesiyle Kemalistlerin düzenlediği kutlamalarla ilgili çıkardığı ve bastırılıp başarılı bir biçimde illegal olarak dağıtılmış olan manifesto. Bu kutlamalara öngelen aylar boyunca, Parti örgütleri tutuklu ve hükümlü devrimcilerin affı lehine –yeterince enerjik olmayan– bir kampanya yürüttü. Uluslararası bir kampanyayla da desteklenen bu eylem, Kemalist hükümet üzerinde, onu siyasal affı komünist hareket kurbanlarına kadar genişletmeye yeterli bir baskı yaratacak kadar güçlü bir yığın hareketi başlatamadı. Bununla birlikte, kamu hukuku hükümlüleri veya sanıkları olarak değerlendirilen Partili mahpusların çoğu, tüm suçlara uygulanan 3 yıllık cezanın düşürülmesi hükmünden yararlandı ve ulusal kutlamaların yapıldığı 29 Ekim 1933 günü serbest bırakıldılar. Yoldaş Voroşilov başkanlığındaki Sovyet delegasyonunun gelişi vesilesiyle Parti tarafından dağıtılan bildiriler ve Parti tarafından örgütlenen –resmikabullerin çerçevesini aşan– yığinsal sempati gösterileri, delegasyonun Türkiye'de ikameti boyunca Partili kadroların ne olur olmaz denerek tutuklanmalarına yol açtı.

2 23 Mayıs 1933 tarihli, Türkiye'nin Boğazlar konusunu gündeme getirdiği Londra Silahsızlanma Konferansı'na atıfta bulunuluyor.

KEYK 13. Plenumu'ndan bu yana durum ve merkezî yönetimin yeniden oluşturulması

1932 Konferansı tarafından seçilmiş MK üyelerinden birçoğu, zindanlardan serbest bırakılan komünistler arasında bulunuyordu. Görevdeki yönetici yoldaşların girişimiyle, bu militanlar, serbest bırakılmalarının yarattığı durumu ve 1933 son üç aylık döneminde komünist hareketteki gözle görülür atılımı ele almak üzere bir MK plenumu topladılar. Plenum, ulusal ve uluslararası koşulların merkezî bir yönetimi gerektirdiğini göz önünde bulundurarak desantralizasyonu getiren kararın kaldırılmasını, son dönem boyunca fiilen Parti'yi yönetmiş yoldaşların Politbüro olarak kabul edilmesini ve provokasyona karşı mücadele sayesinde gerçekleştirilmiş başarıları kalıcılaştırmak ve Parti'nin bir yığın partisine haline gelmesini hızlandırmak amacıyla bir konferansın hazırlanıp toplanması izni almak üzere Komünist Enternasyonal'e başvurulmasını kabul etti. Yürütme Kurulu Siyasal Komisyonu, Doğu Sekreterliği'nin önerisi üzerine, Merkez Komitesi'ne, merkezî yönetim ve politbüro oluşturulmasıyla ilgili memnuniyetini bildirdi ve Parti'nin eylemini genişletip yoğunlaştırmasına olanak verirken, Parti yapısını güçlendirmeye, polis provokasyonlarına karşı güvenliğini artırmaya yönelik bir dizi örgütsel önlemi Parti'ye tavsiye eden bir kararı kabul etti. Bir konferans toplanması konusuna gelince, bu kararla, Parti'nin merkezî kadrosunun hareketin bütünü kucaklayıp yönetmeyi başardıktan sonra, 8-10 aylık bir süre içinde taşra örgütlerinin geniş bir biçimde katılımıyla yararlı bir konferans yapılabilmesi için, Parti'ye, konferansa acele edilmeksizin hazırlanılması tavsiye edildi.

Bu kararın uygulanması sayesinde ve polis işkenceleri ve Kemalist zindan sınavlarından geçmiş en iyi militanlardan yararlanma sayesinde Parti, 1934'ün ilk yarısında ayakları üzerinde durmayı başardı. Bulunduğu yer bilinmeyen ve otoritesi tüm Parti tarafından kabul edilen bir ülke içi merkez, düzenli olarak çalışmaktadır. Şefleri serbest bırakılan, hatalarını kabul eden, eylem programına tümüyle katıldıklarını ilan eden ve mevcut yönetimin emri altında disiplinli birer asker gibi çalışmaya girişen sol fraksiyon, kesin olarak tasfiye oldu. Döneklerin muhalefeti, taraftarlarından bir kaçıyla tutuklanan şair N. Hikmet'in ayrılmasından ve pişmanlık gösteren solcuların muhalefeti kesin olarak mahkûm etmesinden sonra tüm önemini yitirdi. Partinin teknik aygıtı ve özellikle illegal matbaası, genişlemiş bir temelde yeniden örgütlendi. Öyle ki, sadece *Kızıl İstanbul*'u, Parti programının yeni bir baskısını, 13. Plenum tezlerini ve rapor özetlerini ve birkaç başka broşürü yayınlamanın ötesinde, Merkez Komitesi teorik organı *İnkılâp Yolu*'nun yayımına yeniden girişme olanağına da sahip oldu. Taşra örgütleriyle ve Dış Büro'yla bağ, daha epeyce geliştirilmeyi gerektiriyor: ancak bu alanda da tartışmasız sürekli bir iyileşme vardır.

Parti, son zamanlarda, 6. Dünya Kongresi'nden 7. Dünya Kongresi'ne kadar geçen dönemde Parti'nin anlamsız bir uzantısı haline adım adım gelmiş

olan Komünist Gençler Federasyonu'nu yeniden örgütlemeye girişti. Köylüler ve emekçi kadınlar arasındaki Parti faaliyetine de örgütsel bir temel kazandırmaya çalışıyor. Daha şimdiden bir tarım programı tasarısını Komünist Enternasyonel'in onayına sundu.

Ne var ki tüm bu sistemli çalışmaya girişme, henüz başlangıç aşamasında. Geçtiğimiz aylarda siyasal eylem olmadı. Parti, Balkan Paktı'na ve genel olarak Kemalistlerin Balkanlar politikasına ilişkin bir beyanname kabul etti. Bu temel üzerinde, 5 Balkan partisinin bu konuyla ilgili yayımladıkları ortak beyannamenin kaleme alınmasına katıldı. 1 Mayıs için, –en büyük işçi kentlerinde– en büyük atölye ve fabrikaların önünde halka açık toplantılar yapmayı görev olarak belirledi. Bu görevi tümüyle gerçekleştirmeyi başaramamışa benziyor. Yine de polis, 1 Mayıs uluslararası günü propagandası yapma gerekçesiyle ona yakın komünisti tutukladı.

Parti'nin ana zayıflığı, hâlâ örgütsel ve sendikal çalışma alanında yatıyor. (Merkezî ve bölgesel) yönetici komitelerin sorumlu üyeleri arasında iş bölümü hâlâ başarısız. Bugün bile en önemli siyasal görevleri yerine getirmesi gereken yoldaşların tümüyle ikincil teknik sorunlara çözüm bulmakla uğraştıkları oluyor. Sendikalardaki çalışmaya gelince, bu konuda Parti içinde artık hiçbir görüş ayrılığı yok. Herkes işçi derneklerinde ve genel olarak Kemalistlerin etkisi altındaki veya bağımsız yığın örgütlerinin (spor, kültür vb.) tümünde düzenli biçimde çalışmanın ve komünist hücrelerin olduğu tüm işyerlerinde sendikal fraksiyonlar oluşturmanın zorunluluğu konusunda hemfikir. Ancak bu sorun henüz pratik olarak çözüme kavuşturulamadı. Mevcut sendikal fraksiyonlar ve gruplar, tek tek militanların girişiminin ürünü olmanın ötesine geçemiyor. Bu nedenle İstanbul'daki son kamu hizmetleri işçilerinin ve Balya maden işçilerinin grevleri ve işsizler (tütüncü) hareketleri, Parti'nin yönetiminde yürüyor.

İsmail Yoldaşın Raporu³

Bugünkü Türkiye, pek çok derebeylik artıklarıyla kapitalist bir memleketdir. Yani: Türkiye’de şahsî mülkiyete dayanan kapitalist emtia iktisadiyatı vardır; istihsalin anarşi içinde yürüdüğü bir kuruluş vardır. Bu kuruluş; gelir mem-balarıyla, istihsal vasıtaları üzerindeki mevkileriyle, içtimâi istihsal seyrindeki münasebetleriyle birbirine taban tabana zıt sınıflara ayrılmıştır. Bir tarafta; iş kuvvetini kiraya veren, iş ücreti ile geçinen, istihsal aletlerine, istihsal vasıtala-rına sahip bulunmayan, iş kuvvetinden başka bir şeyi olmayan amele sınıfı-proletarya vardır. Diğer tarafta; istihsal vasıtalarına mâlik, amele sınıfının yarattığı fazla kıymetler hesabına geçinen, alabildiğine proletaryayı, geniş emekçi halk kitlelerini soyan, istismarcı burjuvazi vardır.

Hepsi bu kadar değildir. Türkiye’de, burjuvazi tarafından, toprak beyleri ta-rafından, tüccarlar, tefeciler tarafından istismar olunan, ezilen, hızla diferansias-yon [*farklılaşma*] yolunu tutmuş olan geniş emekçi köylü kitleleri vardır. Emekçi köylü halk kitleleri içinde toprak işçileri, yarı proleterler, fakir köylüler, mara-balar, küçük köylüler köy nüfusunun ekseriyetini tutar. Orta köylüler vardır. Bunların hepsi birden bütün Türkiye halkının büyük bir yekûnunu teşkil eder.

Şehirde: Küçük burjuvazi, el işçiliği zanaatkârları, küçük esnaf vardır.

Köyde: Toprak beyleri, zengin toprak ağaları, köy ağaları, tefeciler, hem tefeci hem toprak sahibi zenginler vardır.

Kapitalist inkişafında geri olan bu kapitalist Türkiye’de istihsalde natü-rel iktisadiyatın pek çok artıkları vardır. Servaj sisteminin döküntüleri vardır. Toprak-bendliğin bakayaları vardır. Derebeyi patriarkal münasebetler vardır. Bu alaca renkli kuruluşun içinde birbiriyle çarpışan ziddiyetler vardır. Bu çarpı-şan ziddiyetlerin içinde, birbirleriyle uyuşmasına katiyen imkân olmayan pro-letaryanın (amele sınıfının) menfaatleriyle burjuvazinin menfaatleri başta yer alır. Varlı sınıflarla proletaryanın menfaatleri derin ve keskin olarak ayrılmıştır. Birbirleriyle ölüm-dirim kavgasıyla gırtlaklaşan burjuvazi ile proletaryanın ay-rılığı hızlanıyor.

Proletarya toprak beyleriyle, zengin köy ağalarıyla, tüccarlarla, tefecilerle de tezat ve çatışma halindedir.

Küçük emekçi kitleleriyle, yoksul, fakir ve orta kitleleriyle burjuvazinin, varlı sınıfların, toprak beylerinin, zengin köy ağalarının menfaatleri birbirine aykırıdır.

Emekçi köylü halk kitleleriyle, fakir ve orta köylülerle, proletarya arasında, istismar olunmak sahasında bir birlik vardır.

Millî burjuvazi sınıfının zengin-kodaman toprak beyleriyle aralarında nispi bir zıtlık var. Emperyalizmin Türkiye’de ajanları olan komprador-levanten, eski

3 İsmail’in [Bilen] TKP Dış Büro Toplantısı için 1934’te hazırladığı rapor. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 28, Klasör No: 36_36, Belge no: 391-422 [Eski Türkçe]. Bu raporun birkaç bölümü *TKP’nin Bölünmesi (1928-1932)* cildinin Ön Okuma Parçaları bölümünde verilmiştir.

ithalât ve ihracatçı burjuvazi ile, (malî sermayenin ajanlarıyla) Kemalist burjuvazi arasında nispi bir ziddiyet var. Millî Kemalist burjuvazi ile emperyalist kapitalist sermaye arasında nispi bir menfaat çarpışması var. Fakat: doğuşları, kökleri, sınıf münasebetlerindeki mevkiileri itibarıyla Kemalist burjuvazi bunlarla taban tabana zıt kutuplarda dur... [*zimba deliği altında, okunamıyor*]. Bu, Kemalist burjuvazinin kapitalist mahiyetinden ileri gelir.

Millî Kemalist burjuvazi başlayan inkılâbı nihayete erdirmeydi. Erdirmesine de imkân yoktur. O, yaradılış itibarıyla sonuna kadar inkılâpçı değildi. Millî burjuvazinin önyak kısmı olan Kemalist burjuvazi inkılâbın elde ettiği üstünlükleri kendisine, yeni Türk burjuvazisinin zenginleşen kısmına destek yaptı. O, başlayan inkılâbın üzerine, inkılâbın ilerlemesine mani olan, kendi hegemonyasını koydu.

Kemalist burjuvazi diktatorasını; amele sınıfının üzerine -proletaryanın üzerine- geniş emekçi köylü kitleleri üzerine kurdu. O, inkılâbın muharrik kuvveti olan proletaryaya inkılâptan hiçbir şey vermedi. Başlayan inkılâbın amele sınıfı hesabına derinleşmesine var kuvvetiyle mani oldu. Amelenin; içtima hakkı, toplandı hakkı, grev hakkı, neşriyat hakkı, söz hakkı, miting hakkı, teşkilatlanma hakkı gibi en iptidai demokratik haklarını bile tanıtmadı. Ameleye, o, sekiz saat iş gününü bile kabul etmedi. Proletaryaya ve emekçi halk kitlelerine bir dereceli bir intihap hakkı bile vermedi. Patronlara karşı sa'yı [emeği] koruyacak, amele sınıfının iş kuvvetini garanti edecek, çocuk ve kadın emeğini garanti altına alacak bir iş kanununun çıkmasına her suretle mani oldu.

O, millî ekalliyetlere hiçbir hak tanımadı. Millî ekalliyetlerin emekçi ve halk kitlelerini kanla ezdi.

O, amele sınıfının silah arkadaşı olan geniş emekçi köylü kitlelerine inkılâptan hiçbir şey koklatmadı. Kemalist burjuvazi toprak meselesini halletmedi, edemedi. O, ancak ziraatta kapitalist raylar üzerine dümen kırdı. O, köy iktisadiyatının kapitalizm inkişafını tutması için muayyen tedbirler aldı. O, toprak beylerinin, zengin köy ağalarının, kapitalist çiftlik sahiplerinin menfaatlerini koruyan yolu tuttu. O, yapılan her şeyi zengin sınıfın, varlı sınıfların, burjuvalaşan, kapitalistleşen sınıfın menfaatleri hesabına yürüttü ve durdurdu. O, inkılâbın en canlı noktalarından biri olan toprak meselesine el sürmedi.

Toprağın millileştirilmesi bir burjuvazi isteğidir. Fakat Kemalist burjuvazi buna hiç yanaşmadı, yanaşamazdı. Çünkü böyle bir şey, yani mülkiyetin bu şekline yapılacak bir baskın şahsî mülkiyetin diğer şekillerine de -sanayie, sermayeye de- hücum olurdu. O, feodal-toprak beylerinin topraklarına, mülkiyetlerine bile bakamadı. Göz boyacılığı şeklinde başladığı bir iki mürteci reformu bile yürütmedi. Mesela: toprak beylerinin battal arazilerini para ile alıp para ile köylüye dağıtmak istemesi gibi. Bir iki yerde yapılan bu reform, köylünün inkılâpçı kalkışına perde vurmak içindi. Sonra bu reforma benzer hareket, derebeylere bir boy göstermek içindi. Fakat bununla o, derebeylik bakayasıyla anlaşırken, toprak beylerine para temin için tellallık yaptı. İsyanda şarttan sürdüğü beyleri